
Tehnoloogia kiire areng esitab demokraatiale väljakutse

16. veebruar 2024

Novaatoritel on üldjuhul kiire. Pole see ka finantssektoris teisiti. Mõni ettevõtja on soovinud inimese rahakoti enda valitseda saada mõne nädalaga, sest finantsasutuse tegevusloa kätte saamiseks minev pikem aeg olevat tänases maailmas igavik. Tõsi on, et finantssektor vajab head konkurentsi, kuid kas ajad on ka selliselt muutunud, et sõltumatuteks kontrollideks enam aega ei ole? Seni on demokraatlik ühiskond toiminud selliselt, et äri- ja riskiagendid on mõlemad koos ilusti ära mahtunud.

Prantsuse filosoof ja kirjanik Voltaire on öelnud, et tappa on küll keelatud ja mõrvareid karistatakse,

ent seda vaid juhul, kui nad ei tapa just suurel hulgal ja pasunahääle saatel. Kas võib siin paralleeli tõmmata ka innovatsioonisõjaga? Traditsiooniline äri vahel kaebab, et häälekaid tehnoloogia ettevõtteid eelistatakse, et piiripealsetes olukordades painutatakse regulatsioone viimaste kasuks.

Omamoodi õigus on ka novaatoritel. Aga kus see innovatsioon siis oleks, kui see piire üldse ei nihuta? Regulatsioonid jäävad alati sabas jooksmas, innovaator toimetabki sageli nende äärealadel, vahel astub ülegi. Nii võibki geniaalsusest olla üks samm kuriteoni, kuna seaduse piirid mitte kunagi ei nihku üheaegselt uute ärimudelite arenguga.

Tehisintellekti ChatGPT loomisega lähedalt seotud inimesed hoiatavad inimkonda, et asjad on väljumas kontrolli alt. Varsti ei pruugi see olla ainult filmides nii, et inimene võetakse robotite poolt üle. Pole ka selles tegelikult midagi uut, et kiire arenguga käib kaasas hirm. Ka Albert Einstein saatis president Roosevelt'ile hoiatava kirja, nähes ette tuumaenergia ähvardavat võimsust. Igaüks saab ise hinnata, kui hästi või halvasti on inimkond selle ohuga toime tulnud.

Tehnoloogia kiire arengu suhtes on hirmud täna suured. On ka äärmuslikke arvamusi, et arengule tuleks tõmmata kiiresti pidurit, ikka selleks, et päästa inimene. Kuid selles kõiges ei peaks sarjama teadust nagu ka kasvavat tehnoloogiat võimsust. Ei ole inimene süüdi selles, et ta ei jäänud ahviks, samahästi oleksime võinud kiviajal teha kokkuleppe, et siit me enam edasi ei lähe. Selliselt me neid piire tõmmata ei saa.

Kas peaksime olema ettevaatlikumad kui kunagi varem?

Innovatsioon on alati olnud, kuidagi oleme hobuvankrist kosmoselaevani jõudnud. Mis on põhjustanud tänase ebakindluse?

Oleviku määratlemisel oleme senisest julgemad. Mõned nimetavad täna väga suurelt kui „eksponentsiaalseks ajastuks“, kus tehnoloogia muudab kiiresti inimest, äri, poliitikat ja ühiskonda. Ehkki ühe ajajärgu määratlemine võiks endiselt jääda tagasivaateks tulevikust, siis teatud ebakindluse põhjuseid saab siit otsida siiski.

Demokraatia, mis loob hea pinnase arenguks, ei ole samas just kiireim ühiskonna toimimise vorm. On neidki, kes näevad selles lausa ebaefektiivust. See seletab teatud paradoksi, kus ülemäära kiire arengu juures ei suuda innovatsioon ja demokraatia alati enam sama jalga käia. Nii ei ole inimese ärevus sugugi üllatav, kuna ta on elanud harjumuspäraste mõistete, seaduste, tõlgenduste ja meetodite süsteemis.

Kuidas seondub see tehnoloogilise arenguga nagu tehisintellekt (AI)? Seondub nii, et AI esitab väljakutse demokraatia suurimale tugevusele. Demokraatlikus ühiskonnas on uuteks lahendusteks alati võetud piisav aeg, need räägitakse läbi, nende üle toimub debatt. Seejärel saavutatakse ühiskondlik kokkulepe, enne kui uued leiutised lastakse inimese peale. AI „fanfaarid“ kipuvad senist elukorraldust kõigutama.

Mida demokraatia pole siiani üldse sallinud, on „musta kasti algoritmid“. Mis siis veel rääkida iseõppivatest algoritmidest, mis nendest pimedatest kastidest igapäevaselt kontrollimatult sünnivad. Kus nende üle debateeritakse? Kuidas saavutada kindlus, et AI õppeprotsess oleks veatu, et see ei loo uut valet, ega korda või lausa võimenda ajaloolisi vigu, mis istuvad alusandmetes, millel need samad AI lahendid „jooksevad“? Kelle juures läbib AI eetikakursuse?

Seda kõike ei ole sugugi lihtne sobitada kehtivasse mõistete süsteemi. Pole üllatav, et inimene selles

paradigma muutuses pisut ärevaks läheb. Novaatorid peaksid leppima, et minnes inimeste elusid sügavuti muutma, tuleb olla valmis ka mahukamateks ja aegavõtvateks debattideks. Kiirus, see ei ole alati põlvkondade, vaid on ka väärtuste konflikt.

Ei jää muud üle kui kohaneda

Sellegipoolest, tehnoloogia kiirele arengule ei saa jõuga pidurit tõmmata. Isegi kui jätta kõrvale AI tänase võimekusega seotud liialdused, siis tehisintellekt ja teised masinõppe võimsused avavad tulevikus päris kindlasti uued võimalused, kuid samaaegselt toovad need kaasa ka uut tüüpi riskid, mis võivad kiiresti eskaleeruda.

Siin ei ole paremaid valikuid, kui et kiirusega tuleb kohaneda. Siiski on selle juures oluline säilitada hea ja avatud juhtimine, vastutus, süsteemide läbipaistvus ja nende valideerimine. Seda põhjusel, et tehisintellekt ei teeks inimesele kahju ega rikuks tema põhiõigusi, ei jätaks teda näiteks alusetult ilma teenustest või inimest lausa häbimärgistaks. Üsna jämedalt käituvaid roboteid, keda tuleks inimese poolt korrale kutsuda, tuleb kiire arengu juures ikka ette.

Euroopa tehisintellekti käsitlev akt nimetab eelnevat kui „inimjärelevalveks“. Seda viimast ei tohi tehnoloogia arengu eufoorias ära kaotada. Lõpuks on see inimeste juhtida ja eest vedada, millises maailmas me elada soovime. Seni on inimene sellega üsna hästi hakkama saanud. Nii ei ole demokraatia säilitamisel aega võtvate riskiagentide roll kuhugi kadunud. Kohati on see senisest suuremgi.

Andre Nõmm